

Vana Ribarović Vana Ribarović
Etnografski muzej Split
vanaribarovic@yahoo.comStručni rad / Professional paper
Primljen / Received: 30. 3. 2023.UDK: 391:001.4
7.025.3/.4-035.3:[39:06(497.5 Split)]
DOI: <https://doi.org/10.17018/portal.2023.11>

Stara i nova terminologija u opisu tkanina splitske ženske nošnje

SAŽETAK: Prilikom pregleda zapisa u muzejskoj dokumentaciji Etnografskog muzeja Split, prije provedbe konzervatorsko-restauratorskih radova na nekoliko predmeta koji su dijelovi svečane ženske splitske narodne nošnje, uočeno je da su pri inventarizaciji, kod opisa temeljne tkanine, korišteni termini lokalnog govora i tadašnjeg standardnog jezika koji su danas nejasni. Cilj rada je objasniti i prevesti termine zatečene u dokumentaciji referirajući se na stručnu terminologiju dostupnu na više svjetskih jezika u rječnicima međunarodne organizacije Centre International d'Etude des Textiles Anciens (CIETA), relevantnu stručnu literaturu na hrvatskom jeziku i rječnike hrvatskog jezika. Važnost dokumentacije i njezina neodvojivost od predmeta, osobito u muzejskom kontekstu, podrazumijeva da ona bude razumljiva i izvan muzejskog kruga.

KLJUČNE RIJEČI: muzejska dokumentacija, lokalizmi, hrvatski standardni jezik, nazivlje tkanina, ženska splitska narodna nošnja, atlas, damast, baršun, neuzorkovani baršun, uzorkovani baršun

Konzervatorsko-restauratorski rad omogućava provođenje vremena nasamo s predmetom kulturne baštine koje pruža mogućnost detaljnijega uvida u njegovu materijalnu komponentu. Rad započinje vizualnim pregledom koji je permanentno prisutan u svim fazama, od preuzimanja predmeta do njegova vraćanja u čuvaonicu, te podrazumijeva i primjenjivanje potrebnih analiza kako bi se utvrdilo je li istinito ono što osjetila vida i dodira mogu pretpostaviti, ali ne i potvrditi. U slučaju predmeta izrađenih od tekstila to je, primjerice, korištenje neke od analiza sirovinskog sastava vlakana¹, no

i brojne druge analize,² koje uvjetuju odabir pojedinačnih metoda i zahvata korištenih kasnije u radu.³ Osim toga, rad konzervatora-restauratora i ostalih stručnjaka iz polja restauracije zahtijeva i vođenje iscrpne dokumentacije o stanju predmeta prije, tijekom i nakon provedenih radova, a dobre dokumentacije nema i ne može biti bez korištenja

proteinskom ili sintetičkom vlaknu. Promatrajući uzorak pod mikroskopom na temelju morfoloških razlika među vlaknima može se najčešće razlikovati različita vlakna unutar iste skupine, primjerice pamuk od lana. Postoji još metoda analize kojima se može ispitati i utvrditi sirovinski sastav vlakana. EASTOP, TIMAR-BALAZSY, 1998, 381–383.

² Postoji cijeli niz različitih mikroskopskih, spektroskopskih i kromatografskih analiza kojima se mogu ispitati još i bojila, aperture, metalne niti, starost uzorka. EASTOP, TIMAR-BALAZSY, 1998, 381–405.

³ U praktičnom restauratorskom radu korisna je i nužna, primjerice, preliminarna analiza postojanosti boja na obojanim vlaknima koja određuje hoće li se, i ako hoće, na koji način, tekstil mokro čistiti. JEMO, 2020, 96.

¹ Analize sirovinskog sastava vlakana mogu biti nešto jednostavnije i dostupnije, kao što je primjerice metoda analize vlakana gorenjem, ili sofisticiranije kao što je promatranje vlakna pod mikroskopom. Metoda analize vlakna gorenjem pruža informaciju o skupini vlakana kojoj ispitivano vlakno pripada, odnosno je li riječ o celuloznom,

1. Haljetak, *kurtin* inventarnog broja 630:SLT;2627 nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova (snimka: V. Ribarović, 2021.)
Short jacket (*kurtin*), inv. no. 630:SLT;2627, after conservation (V. Ribarović, 2021)

2. Haljetak, *kurtin* inventarnog broja 630:SLT;623 nakon preuzimanja predmeta iz muzejske čuvaonice (snimka: V. Ribarović, 2022.)
Short jacket (*kurtin*), inv. no. 630:SLT;623, after removal from museum storage (V. Ribarović, 2022)

odgovarajuće stručne terminologije. Cilj dokumentacije je, između ostalog da se kolegama, budućim kolegama, ali i svima zainteresiranima, omogući uvid u prikupljene podatke o predmetu, stoga treba nastojati da oni budu zabilježeni na što objektivniji, stručniji i sistematičniji način.

U Etnografskom muzeju Split uobičajeno je prije početka konzervatorsko-restauratorskih radova na predmetu pregledati što je o predmetu zapisano u muzejskoj dokumentaciji⁴. Prilikom rada na nekoliko različitih dijelova svečane ženske splitske narodne nošnje, iz Zbirke jadranskih nošnji, u primarnoj su dokumentaciji uočene neke netočnosti, nedosljednosti i kontradiktornosti pri opisivanju tkanina izrade.⁵ Upravo je ta zbrka u korištenoj

terminologiji potakla daljnje istraživanje, u vidu pregledavanja zapisa u primarnoj muzejskoj dokumentaciji o drugim predmetima istog tipa iz Zbirke i usporedbu s realnim stanjem predmeta. Uočeno je da se u računalnoj bazi podataka za takve predmete, u rubrici *opis predmeta* i rubrici *materijali i tehnike*, osim vrste sirovine pređe korištene za izradu tkanina, još češće nalaze i podaci o vrsti tkanina, odnosno njihovi nazivi koji potječu iz lokalnog i standardnog jezika iz vremena kada je predmet bio u upotrebi.⁶ Osim što su neki od zatečenih naziva, iz gledišta stručne nomenklature nejasni,⁷ ima i predmeta kod

4 Muzejska dokumentacija koja podrazumijeva inventarne knjige, inventarne kartice i računalnu bazu podataka za inventarizaciju zbirki M++.

5 Zapisani podaci u računalnoj bazi podataka Etnografskog muzeja Split dijelom su preuzeti iz inventarnih knjiga i inventarnih kartica iz vremena kad su Zbirku jadranskih nošnji vodile Aida Koludrović, Ilda Vidović-Begonja i Jelena Gamulin (zapisi su uglavnom nastali sedamdesetih godina 20. stoljeća), dok je dio predmeta inventari-

zirala muzejska savjetnica Sanja Ivančić, koja danas vodi Zbirku.

6 Kao materijal izrade tkanina etnografskih predmeta često se u dokumentaciji, uz lokalne nazive, koriste i nazivi iz svakodnevnog i/ili standardnog jezika, kao što su platno, sukno, taft, samt, pliš...

7 CIETA, *Vocabulary of Technical Terms: Fabrics*, CIETA, 2021., 70. *Taft* (fr. *taffetas*; tal. *taffeta*; eng. *taffeta*; njem. *Taft*). CIETA, *Vocabulario Tecnico: Tesutti*, CIETA, 2019, 16. *Taft* (fr. *taffetas*; tal. *taffeta*; eng. *tabby, plain weave*; njem. *Taft*). KOVAČEVIĆ, 2003, 130. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48641> (20. 3. 2023.) <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60168> (20. 3. 2023.).

3. Vezanka, *ffok* inventarnog broja XV/2406 nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova (snimka: V. Ribarović, 2022.)
Decorative bow (*ffok*), inv. no. XV/2406, after conservation (V. Ribarović, 2022)

kjih se podaci upisani u ranije spomenute rubrike unutar baze podataka, ni ne podudaraju.

Argumentacija i zamjena nejasne ili nestručne terminologije

Za svečanu žensku splitsku narodnu nošnju karakterističan je upliv građanskih elemenata koji se između ostalog očituje i u izboru industrijski izrađenih, kupovnih tkanina, često finijeg sirovinskog sastava, poput svile, ponekad i pamuka, dok je korišteni vez tkanine⁸ ili vrsta veza u

tkanju,⁹ atlas ili kombinacija više osnovnih vezova,¹⁰ efekata osnove¹¹ i dodatne potke u tkanju¹² koji tako tvore tkanine kao što su damast ili baršun. Odabir materijala složenijeg načina tkanja posebno je karakterističan za ukrasne dijelove nošnje koji su često kompletirani kao primjerice *ffok* (vezanka), *traversa* (pregača), *plastron* (peturina), *polutina* (trokutasta marama za leđa), ali mogu se naći i kod ostalih dijelova nošnje naročito na *korpetu* (prsluku) i *kurtinu* (haljetku)¹³ (sl. 1, 2, 3).

Pri imenovanju materijala izrade spomenutih predmeta, u dokumentaciji su korišteni izrazi koji su u vrijeme upisa bili aktualni u priobalju (kao npr. *velud*, *velur*), a danas se

Razilaženje među značenjem izraza iz lokalnog i standardnog jezika sa stručnom terminologijom može izazvati brojne dvojbe pri iščitavanju dokumentacije. Primjerice, termin platno u standardnom jeziku označava tkaninu biljnog podrijetla tkanu platno vezom, dok je u stručnoj nomenklaturi platno isključivo vrsta veza u tkanju. Možemo ga usporediti s terminom *taffeta*, hrv. taft, koji u engleskom jeziku označava svilenu tkaninu tkanu platno vezom u tkanju, dok u talijanskom, njemačkom i francuskom jeziku taj izraz označava isključivo platno vez u tkanju. U hrvatskom standardnom jeziku taft, kao i u engleskom, označava svilenu tkaninu tkanu platno vezom.

8 Prema ČUNKO, PEZELJ, 2002, 30. *Vez tkanine je vrsta i način ispreplitanja (povezivanja) osnovnih i potkinih niti tijekom tkanja*

9 Vez u tkanju istoje što i vez tkanine, samo što se češće koristi u stručnoj literaturi. Koriste ga JEMO, KODRIČ KESOVIA, 2012, 163.

10 Primjerice, damast koji nastaje upotrebom jedne vrste veza u tkanju u temeljnom tkanju i druge vrste veza u tkanju pri tkanju uzorka.

11 Pod efekte osnove misli se na stršeće niti i omčice kod baršuna izvedene od osnovine niti.

12 Misli se primjerice na *lancé* i *broché* dodatne potke.

13 VIDOVIĆ-BEGONJA, 1988, 17–21.

rijetko upotrebljavaju, i termini iz tada standardnog jezika koji su iz današnje perspektive upitni (kao npr. *damast broširan veludom*). Korištene su neke posuđenice (kao npr. *damast, atlas*) koje su i danas dio suvremenog hrvatskog standardnog jezika, ali i neke koje se nisu zadržale (kao npr. *raž*), a tada su bile uvriježene na području Dalmacije. Često se nailazi i na upotrebu izraza koji označavaju dvije različite vrste tkanine pri opisu iste tkanine i/ili na korištenje stručnih termina na neadekvatan način (kao npr. *svila s damasciranim cvjetovima veluda – damast svila, broširani damast*).

Budući da su uočeni obrasci upotrebe pojedinih neadekvatnih izraza, cilj je ovog rada popisati one najčešće spominjane, razjasniti ih, te im pokušati pronaći zamjenu u obliku jasnih, odgovarajućih i relevantnih stručnih termina. Time bi se pridonijelo daljnjoj stručnoj obradi tih predmeta, poboljšala bi im se kategorizacija unutar računalne baze podataka, što bi olakšalo pretraživanje i snalaženje unutar baza podataka a prije svega bi dokumentaciju učinilo jasnijom.

Spomenuto je već kako je problematika korištenih izraza uočena prilikom provođenja konzervatorsko-restauratorskih radova na nekolicini predmeta. Naknadno je pregledom zapisa o ostalim predmetima iz Zbirke ustanovljena primjena identičnog obrasca u dokumentiranju istovrsnih tekstilnih materijala. Uz dodatak još ponekih, uglavnom su korišteni izrazi kao iz knjige Ilde Vidović-Begonje *Narodna nošnja Splita*, u kojoj stoji da su za izradu pojedinih dijelova svečane splitske ženske nošnje korištene sljedeće tkanine: *raž* (fini atlas), *operani raž* (svileni damast), *operani velud* (damast broširan veludom).¹⁴ Izrazi *raž*, *operani raž* i *operani velud* lokalizmi su koji dolaze iz talijanskog jezika i u doslovnom prijevodu znače atlas, uzorkovani atlas i uzorkovani baršun. U knjizi se, kao i u dokumentaciji, uz svaki talijanizam nalazi i izraz iz (tada) standardnog jezika, pa je tako, prema autorici, drugi izraz za *raž–fini atlas*. Moguće je da se dodavanjem epiteta *fini* željelo naglasiti da je riječ o tkanini tkanoj nitima finijeg sirovinskog sastava, kao što su *svila* i/ili pamuk, dok je *raž* odnosno *raso* (tal.) isto što i atlas ili saten.¹⁵ Pandan *operanom ražu* je *svileni damast*. *Operani raž–raso operato* (tal.)¹⁶ doslovno se prevodi kao uzorkovani atlas i poprilično je neodređen termin koji upućuje na to da se radi o tkanini s utkanim uzorkom koja je dijelom tkana i u *ražu–atlasu*. U knjizi i muzejskoj dokumentaciji taj je termin korišten kao sinonim za damast i to naročito za *svileni damast*, što može i ne mora biti točno, jer postoji

više vrsta tkanina s utkanim uzorkom¹⁷ i atlas tkanjem, a uz to, damast ne mora nužno biti svilen. Za damast je karakteristično da je tkan od jedne niti potke i jedne niti osnove s uzorkom formiranim pomoću kontrasta kojeg tvore točke vezenja.¹⁸ Klasični damast je obostran (uzorak je čitljiv na licu i naličju tkanine), a kontrast je izveden korištenjem osnovine i potkine strane istog veza u tkanju. Moguća je i upotreba dvije različite vrste veza u tkanju.¹⁹ Treći termin *operani velud – velluto operato* (tal.) doslovno se prevodi kao uzorkovani baršun²⁰ i takav danas odlično funkcionira jer precizno označava o kakvoj vrsti tkanine se radi i zaista se u relevantnoj stručnoj literaturi²¹ na hrvatskom jeziku danas i koristi, dok je tada drugi uvriježeni izraz iz standardnog jezika *damast broširan veludom*, naveden u knjizi, također korišten i u dokumentaciji, kontradiktoran, zbunjujuć i jednostavno pogrešan. Da bi se objasnila problematika tog izraza, bitno je razjasniti što točno označavaju sva tri pojma koji ga tvore. Osnovna definicija damasta, točnije klasičnog damasta već je ranije iznesena, no još treba nadodati da postoji više različitih inačica damasta. Jedna od njih je i broširani damast, na primjeru kojeg je jednostavno objasniti što je *broširanje*, odnosno dodatna *broché* potka. Broširani damast uz temeljnu potku sadrži i dodatnu *broché* potku koja se koristi samo u tkanju motiva, te je ograničena njegovim dimenzijama (ne proteže se cijelom širinom, od ruba do ruba tkanine).²² S druge strane, baršun je vrsta tkanine za koju je karakteristična, uz temeljnu osnovinu nit, i dodana nit osnove vlaska²³ koja se tijekom tkanja uzdiže od podloge umetanjem šipki tvoreći tako omčice koje se potom mogu i ne moraju rezati. Postoji mnogo vrsta baršuna, a osnovna je podjela na jednostavne ili neuzorkovane baršune koji nemaju uzorak izveden tkanjem, obradom vlaska (omčice vlaska mogu biti rezane ili nere-zane) ili predom različite boje, i na uzorkovane baršune.²⁴

14 U knjizi su kurzivom napisane posuđenice iz talijanskog jezika koje su bile u upotrebi u lokalnom govoru priobalja, a u zagradama se nalaze nazivi iz standardnog jezika za iste te tkanine.

15 CIETA, *Vocabulario tecnico: Tessuti*, CIETA, 2019, 40. Atlas (fr. *satén*; tal. *raso*; eng. *satín*; njem. *Atlas, Satin*).

16 Termin koji nije uvriježen u talijanskoj stručnoj terminologiji.

17 Utkani motiv uz damast imaju i druge tkanine kao primjerice lampas.

18 Točka vezenja ili vezna točka je mjesto u tkanju na kojem se isprepliću niti osnove i potke. Prema KOVAČEVIĆ, nav. dj., 84.

19 CIETA, *Vocabulary of Technical Terms: Fabrics*, CIETA, Lyon, 2021., 16. Damast (fr. *damas*; tal. *damasco*; eng. *damask*; njem. *Damast*).

20 BUDICIN, LUCIĆ VUJIČIĆ, 2019, 75. U članku autorice koriste izraz uzorkovani baršun, odnosno iznose njegovu definiciju referirajući se na termin iz rječnika međunarodne organizacije CIETA

21 BUDICIN, LUCIĆ VUJIČIĆ, 2019, 75.

22 CIETA, *Vocabulary of Technical Terms: Fabrics*, CIETA, 2021, 7. Broširano (fr. *broché*; tal. *broccato*; eng. *brocaded*; njem. 1. *broschiert* 2. *broschiertes Gewebe*).

23 BUDICIN, LUCIĆ VUJIČIĆ, 2019, 91. U radu autorice koriste termin vlasak koji u bilješkama definiraju kao „nit odignutu od podloge tkanine“, a u tekstu se spominje „rezani baršun s poljima bez vlaska, nit osnove vlaska...“

24 BUDICIN, LUCIĆ VUJIČIĆ, 2019, 91. U bilješkama članka nabrojane su i ukratko opisane neke od vrsta uzorkovanog baršuna, a to su: rezani baršun s poljima bez vlaska, baršun u dvije ili tri visine, tkanina s rezanim ili ne rezanim vlaskom, tkanina jednostavnog temeljnog tkanja s motivima u baršunu. CIETA, *Vocabulary of Technical*

Tablica 1. Pregled zapisa o 15 izdvojenih predmeta, u tablici su naznačeni inv. broj, vrsta predmeta, opis i materijal izrade temeljne tkanine i imena kustosica koje su inventarizirale predmete

*zapravo je riječ o damastu

Overview of records on 15 analysed items, including inv. number, type of item, description and material of the base fabric, and names of curators who inventoried the items

* It is actually damask

INVENTARNI BROJ	VRSTA PREDMETA	OPIS TEMELJNE TKANINE	MATERIJAL	INVENTARIZIRALA
630:SLT;622	Plastron, <i>peturin</i>	Broširani damast	Broširani damast, svila	S. Ivančić
630:SLT;962	Prsluk, <i>korpet</i>	Damascirana svila, smeđi s cvjetnim uzorkom	Svila damastna	S. Ivančić
V/8671	Haljetak, <i>kurtin</i>	Atlas	Atlas, svila	J. Gamulin
V/8776	Pregača, <i>traversa</i>	Damast svila	Damast svila	S. Ivančić
XV/2058	Pregača, <i>traversa</i>	Operani raž, svila s damasciranim cvjetovima od veluda	Svila	I. Vidović
XV/2061	Vezanka, <i>fjok</i>	Operani raž, svila s damasciranim cvjetovima od veluda	Damascirana svila	I. Vidović
XV/2067	Marama, <i>polutina</i>	Operani velud, svila s damasciranim cvjetovima od veluda	Damast svila, svileni damast	I. Vidović
XV/2166	Pregača, <i>traversa</i>	Svila s cvjetovima od pliša	Svileni velud, pliš	J. Gamulin
XV/2168	Haljetak, <i>kurtin</i>	Crni raž	Svila	J. Gamulin
XV/2404	Haljetak, <i>kurtin</i>	Operani raž, svila s damasciranim cvjetovima od veluda	Damast svila	I. Vidović
V/8718	Pregača, <i>traversa</i>	Broširani atlas	Atlas	A. Koludrović
XV/249	Haljetak, <i>kurtin</i>	Veludom broširana svila	Svileni velud	A. Koludrović
630:SLT;2627	Haljetak, <i>kurtin</i>		Atlas*	S. Ivančić
XV/2406	Vezanka, <i>fjok</i>	Operani raž, svila s damasciranim cvjetovima veluda		I. Vidović
630:SLT;4429	Haljetak, <i>kurtin</i>	Broširani velur		S. Ivančić

Iz izraza *damast broširan veludom* proizlazi da je riječ o tkanini koja je istodobno i damast i baršun, s time da su dijelovi tkanine prekriveni vlaskom broširani, što je

nemoguće. Tkanina može biti ili damast ili baršun, dok se vlasak baršuna formira uzdizanjem osnove vlaska, a ne broširanom potkom. Dakle unatoč morfološkoj sličnosti, termini baršun i *broširanje* nisu značenjski vezani.

Istraživanje je provedeno tako što su u bazi podataka pregledani zapisi o većem broju predmeta koji su dijelovi splitske narodne nošnje, potom su izdvojeni izrazi koji

Terms: Fabrics, CIETA, 2021, 78. Baršun (fr. *velours*; tal. *velluto*; eng. *velvet*; njem. *Samt*).

Tablica 2. Pregled postojećih naziva tkanina korištenih u dokumentaciji, njima sukladnih stručnih naziva za tkanine i opis tkanina
Overview of the existing names of fabrics used in the records, corresponding technical names for fabrics, and descriptions of fabrics

POSTOJEĆI NAZIVI TKANINA IZ LOKALNOG I/ILI STANDARDNOG JEZIKA	NAZIVLJE TKANINA SUKLADNO STRUČNOJ LITERATURI	OPIS TKANINE
Saten Raž Atlas	Atlas	Tkanina tkana u jednoj od inačica atlasnog veza u tkanju. Najčešće je riječ o svilenim tkaninama, iako mogu biti izrađene i od pređe drugačijeg sirovinskog sastava.
Operani raž Svileni damast Damascirani atlas Damascirana svila	Damast	Tkanina istkana od jedne niti potke i jedne niti osnove s uzorkom formiranim pomoću kontrasta kojeg tvore točke vezenja. Klasični damast je obostran (uzorak je čitljiv na licu i naličju tkanine), a kontrast je izveden korištenjem osnovine i potkine strane istog veza u tkanju. Moguća je i upotreba dvije različite vrste veza u tkanju.
Velud Velur Pliš Svileni velud	Baršun neuzorkovani	Baršun je vrsta tkanine za koju je karakteristična, uz temeljnu osnovinu nit, i dodana nit osnove vlaska koja se tijekom tkanja uzdiže od podloge umetanjem šipki tvoreći tako omčice koje se potom mogu i ne moraju rezati. Postoji mnogo vrsta baršuna, a osnovna podjela je na jednostavne ili neuzorkovane baršune koji nemaju uzorak izveden tkanjem ili obradom vlaska (omčice vlaska mogu biti rezane ili nerezane) i na uzorkovani baršun.
Operani velud, Damast broširan veludom Svila broširana cvjetnim uzorkom Svila damascirana cvjetnim uzorkom Broširani atlas Broširani damast Damast velud Broširani velur	Baršun uzorkovani	Baršun na kojem je vidljiv uzorak koji može biti izveden na različite načine. Osnovni princip izrade tkanine je isti kao i kod neuzorkovanog baršuna. Neki od načina na koji se može formirati uzorak na baršunu su primjerice kontrastom između rezanog i nerezanog vlaska na tkanini, vlaškom u više visina ili tkanjem površine s poljima bez vlaska na kojima se prilikom tkanja ne uzdiže dodana nit osnove od podloge.

se s maločas navedenima, upotrebljavaju kod opisa, kao primjerice termin *damasciranje*, koji u kontekstu predmeta izrađenih od tekstila nema nikakvo značenje, već označava tehniku ukrašavanja metalnih predmeta,²⁵ a u dokumentaciji je upotrebljavan pri opisivanju tkanina s uzorkom u tkanju²⁶. Korišteni su još i izrazi *velur* za baršun, *broširani atlas* za uzorkovani baršun, *pliš*²⁷ za baršun i slično. Pregledani su zapisi 36 predmeta, a u tablici (tab.1) izdvojeno je njih 15 koji su u dokumentaciji opisani spomenutim izrazima, uključujući i tri konzervirana-restaurirana predmeta koja su i bila povod ovom istraživanju. Zatečeni su termini uspoređeni sa stvarnim stanjem predmeta kojima su zatim uz pomoć stručnih rječnika i literature određeni primjereniji stručni termini.

Ustanovljeno je da su pri opisu tkanina s istom vrstom veza u tkanju, u slučaju atlasa, ispravno korišteni termini *raž*, *saten* i *atlas*. Danas se u standardnom hrvatskom jeziku za tu vrstu veza u tkanju ili tkanine tkane tim vezom u tkanju koriste termini *saten* i *atlas*,²⁸ dok je u stručnoj terminologiji učestalije korištenje termina *atlas*.²⁹ U slučaju damasta korišteni su termini *operani raž*, *svileni damast*, *damascirani atlas* i *damascirana svila*, te je potvrđeno da opisane tkanine zaista jesu inačice damasta. Budući da je neozbiljno sa sigurnošću tvrditi, bez detaljnijih tehnoloških analiza, o kakvoj je točno vrsti damasta riječ i kakav je sirovinski sastav niti upotrijebljenih kod

25 <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=68666> (20. 3. 2023.) U hrvatskom je standardnom jeziku „damasciranje tehnika ukrašavanja metalnih predmeta, postiže se tako da se osnovna površina od željeza, bakra, čelika, slitine, rjeđe zlata ili srebra, ukrasi drugim metalom.“ Upotreba izraza damasciranje koristi se i u stručnoj literaturi pri opisu metalnih predmeta, dok mu u stručnoj literaturi u kontekstu tekstila nema traga.

26 *Damascirani atlas, damascirana svila, svila damascirana cvjetnim uzorkom...* izraz damasciranje je često korišten u muzejskoj dokumentaciji pri opisivanju damastnih tkanina i uzorkovanih baršuna.

27 CIETA, *Vocabulary of Technical Terms: Fabrics*, CIETA, 2021, 78. Pliš (fr. *peluche*; tal. *peluche*; eng. *plush*; njem. *Plüsch*). To je jedna od vrsta rezanog baršuna s jako dugim nitima vlaska.

28 <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4453> (20. 3. 2023.) Na poveznici je dostupna definicija atlasa ili satena u standardnom hrvatskom jeziku prema kojoj je atlas ili saten „jedan od triju temeljnih vezova pri tkanju; ujedno naziv za tkanine tkane u atlasnom vezu, uglavnom od svile i od filamentnih pređa koje su dobivene od kemijskih celuloznih i sintetskih vlakana. Lice tkanine je sjajno, a naličje najčešće zagasito, ali mogu i obje strane biti sjajne.“ <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (7. 7. 2023.) Prema Hrvatskom jezičnom portalu atlas ili saten je: „a. sjajna svilenkasta tkanina; atlas, saten b. jedan od temeljnih vezova pri tkanju“ Obje definicije su poprilično točne. Naime, atlas je jedan od tri osnovna veza u tkanju i koristi se kao naziv za svilene tkanine istkane tim vezom u tkanju.

29 KOVAČEVIĆ, 2003, 84. Autorica koristi termin atlas (a ne saten) pri nabranjanju osnovna tri veza u tkanju. REGOVIĆ, ZUPČIĆ, BUDICIN, 2019, 297. Autorice koriste termin atlas.

tkanja, samo na temelju vizualnog pregleda,³⁰ dovoljno je koristiti općeniti termin i naznačiti jednostavno da je riječ o damastu.³¹ Jednostavni ili neuzorkovani baršun je opisan terminima *velud*, *velur*, *pliš* i *svileni velud* i sve su to sinonimi koji su točni ili donekle točni (iznimka od navedenih bi bio pliš koji je točno određena vrsta baršuna), ali bi ih svejedno bilo dobro svesti pod zajednički, nešto precizniji termin kao što je maločas spomenuti jednostavni ili neuzorkovani baršun.³² Kod baršuna s nekom vrstom uzorka korišteni su izrazi *operani velud*, *damast broširani veludom*, *svila broširana (najčešće cvjetnim) uzorkom*, *svila damascirana (cvjetnim) uzorkom*, *broširani atlas*, *broširani damast*, *damast velud*. (tab. 2) Budući da ima mnogo podvrsta uzorkovanog baršuna, bez detaljnijih analiza, kao i u slučaju damasta, dovoljno je samo naznačiti da je riječ o uzorkovanom baršunu, dakle zaustaviti se pri opisu kod onoga što je očigledno iz vizualnog pregleda predmeta.³³

Terminološke nedoumice na primjeru predmeta koji su konzervirani i restaurirani

Prvi primjer detaljnije pregledanog i analiziranog predmeta je haljetak *kurtin* inv. broja 630:SLT;2627. U dokumentaciji je navedeno da je temeljna tkanina izrađena od *svilenog atlasa*.³⁴ Već je pri vizualnom pregledu bilo jasno da je riječ o damastu (sl. 4), čiji je temeljni vez u tkanju na licu tkanine osnovin atlas, dok je uzorak istkan u inačici

potkinog ripsa, što je jasno vidljivo na snimci digitalnim mikroskopom (sl. 5). Nakon analize sirovinskog sastava niti, ustanovljeno je da je nit osnove svilena, a nit potke pamučna.

Drugi primjer je temeljna tkanina vezanke *ffjoka* inv. broja XV/2406 koja je u dokumentaciji opisana kao *operani raž* i *svila s damasciranim cvjetovima veluda*.³⁵ Zapravo je riječ o uzorkovanom baršunu kojem je temeljni vez u tkanju osnovin atlas, dok je vlasak formiran pomoću niti osnove vlaska u dvije boje, crvenoj i zelenoj. Niti osnove vlaska protežu se u tkanju i na dijelovima tkanine gdje nisu uzdignute. To bi moglo značiti da je riječ o podvrsti uzorkovanog baršuna koja se u engleskoj terminologiji, prema CIETA-inom rječniku zove *voided velvet*, a na talijanskom *velluto operato*,³⁶ odnosno tkanini jednostavnog temeljnog tkanja s uzorkom u baršunu,³⁷ u prijevodu na hrvatski (sl. 6). Motiv vlaska formiran je kombinacijom rezanih i nerezanih omčica vlaska koje su jako lijepo vidljive na snimci digitalnim mikroskopom (sl. 7). Analiza sirovinskog sastava niti pokazala je da su sve niti osnove svilene, dok je nit potke u bež boji pamučna.

Treći i posljednji primjer je haljetak *kurtin* inv. broja 630:SLT;623 za koji je navedeno da je temeljna tkanina izrađena od *svilenog atlasa*, *raža*.³⁸ Budući da na ovom haljetku nisu provedeni konzervatorsko-restauratorski radovi, već je samo preventivno konzerviran i smješten u muzejsku čuvaonicu na adekvatniji način od dotadašnjeg, na njemu nisu provedene nikakve analize, ali je na temelju vizualnog pregleda bilo moguće zaključiti da je riječ o tkanini s osnovinim atlas vezom u tkanju čija je nit osnove crne boje, vjerojatno svilena, dok je potka smeđe boje i vjerojatno pamučna. Naime, bilo je moguće vidjeti i niti potke na oštećenim mjestima na tkanini gdje su osjetljive svilene niti osnove potpuno nestale (sl. 8), a i vidljiva je na snimkama lica tkanine digitalnim mikroskopom (sl. 9, 10).

Zaključak

Pregledom zapisa u primarnoj muzejskoj dokumentaciji o 36 predmeta iz Zbirke jadranskih nošnji postalo je jasno kako terminološka nedosljednost uočena uslijed konzervatorsko-restauratorskog rada na tri predmeta iz iste Zbirke nije slučajnost. Na temelju proučavanja predmeta, uglavnom bez korištenja tehnoloških analiza, i usporedbe

30 <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13789> (7. 7. 2023.) Hrvatska enciklopedija definira damast kao „žakardnu tkaninu s figuralnim ili ornamentnim uzorcima, koji su obično u istoj boji kao i temeljna tkanina, ali se ističu sjajem zbog atlasnog veza. Najčešći su pamučni i laneni damast za stolno i posteljno rublje. Svileni damast rabi se za svečanu žensku odjeću i obredno ruho. Damast je dobio ime po sirijskom gradu Damasku, gdje se počeo proizvoditi.“ https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f1lnXxA%3D (7. 7. 2023.) Hrvatski jezični portal definira damast kao „skupocjeno platno tkano od svile, lana, pamuka itd. s ornamentnim i figuralnim uzorcima i nejednakim presijavanjem površine (izvorno se proizvodio u sirijskom gradu Damasku)“ Ni jedna od navedenih definicija nije potpuno točna i precizna. Ranije je u radu navedena prikladnija definicija damasta preuzeta iz CIETA-inog rječnika.

31 VRTULEK, 2004, 66; BANIĆ, 2011, 117. Autorice za ovakvu vrstu uzorkovane tkanine koriste naziv damast kojem se može nadodati i epitet svileni ukoliko je sigurno da je korištena pređa za tkanje svilena.

32 <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=6057> (7. 7. 2023.) Hrvatska enciklopedija definira baršun kao „opći naziv za tkanine koje su s naličja glatke, a s lica pokrivene uzdignutim nitima što tvore dlakav, svilenkast sloju godna dodira s kožom (tzv. flor). Izrađuje se od raznih vrsta vlakana – pamuka, svile, kemijskih celuloznih i sintetskih vlakana (vlasastih i filamentnih). Na tržište dolazi jednobojan, šareno tkan i tiskan. Upotrebljava se za raznovrsnu odjeću te za dekorativne svrhe i u tapetarstvu.“ [https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search\(7.7.2023.\)](https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search(7.7.2023.)) Hrvatski jezični portal kaže da je baršun „vrsta nježne i mekane tkanine, najčešće pamučne; kadifa, pliš, samt, velur.“ Ni jedna od ponuđene dvije definicije nije zadovoljavajuća. Jako su uopćene, a opet koncizne i štute. Ne definiraju točno što je baršun, a ne nude ni uvid u podjelu na vrste baršuna. Definicija baršuna i podjele prema vrstama baršuna preuzeta je iz CIETA-inog rječnika.

33 BUDICIN, LUCIĆ VUJIČIĆ, 2019, 75. Autorice koriste naziv jednostavni ili neuzorkovani baršun za baršune s jednolično vlasastom površinom i naziv uzorkovani baršun za one s uzorkom.

34 Predmet je inventarizirala Sanja Ivančić.

35 Predmet je inventarizirala Ilda Vidović-Begonja.

36 CIETA, *Vocabulary of Technical Terms: Fabrics*, CIETA, 2021, 78. Tkanina jednostavnog temeljnog tkanja s motivima u baršunu (fr. *velours façonné*; tal. *velluto operato*; eng. *voided velvet*; njem. *ausgesparter Samt*, *Dekorsamt*). Odlika ove vrste baršuna je upravo u tome da je nit osnove vlaska prisutna kroz cijelu širinu tkanine, bez obzira na to je li uzdignuta ili ne. U ovome je slučaju moguće da je riječ o pravom *operanom veludu*.

37 BUDICIN, LUCIĆ VUJIČIĆ, 2019, 91.

38 Predmet je inventarizirala Sanja Ivančić.

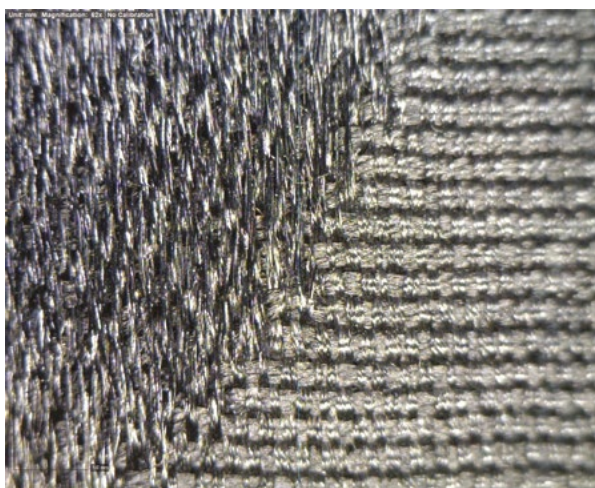

4. Detalj temeljne tkanine haljetka inv. broja 630:SLT;2627 na kojem se vidi uzorak u tkanju (snimka: V. Ribarović, 2021.)
Detail of the base fabric of the short jacket, inv. no. 630:SLT;2627, which shows the weaving pattern (V. Ribarović, 2021)

6 Detalj uzorka temeljne tkanine vezanke inv. broja XV/2406 (snimka: V. Ribarović, 2022.)
Detail of the ground weave of the base fabric of the short jacket, inv. no. XV/2406 (V. Ribarović, 2022)

5. Detalj snimljen digitalnim mikroskopom na licu temeljne tkanine haljetka inv. broja 630:SLT;2627 koji u desnom dijelu prikazuje temeljni vez u tkanju, a u lijevom vez u tkanju uzorka (snimka: V. Ribarović, 2023.)
Detail recorded with a digital microscope on the face of the base fabric of the short jacket, inv. no. 630:SLT;2627, which shows the ground weave on the right-hand side, and the special weave on the left (V. Ribarović, 2023)

7 Detalj snimljen digitalnim mikroskopom na licu temeljne tkanine vezanke inv. broja XV/2406 na kojem se u lijevom dijelu vidi temeljni vez u tkanju, a u desnom nerezane i rezane omčice vlaska (snimka: V. Ribarović 2023.)
Detail recorded with a digital microscope on the face of the base fabric of the bow, inv. no. XV/2406, which shows the ground weave in the weaving on the left-hand side, and uncut and cut pile on the right (V. Ribarović 2023)

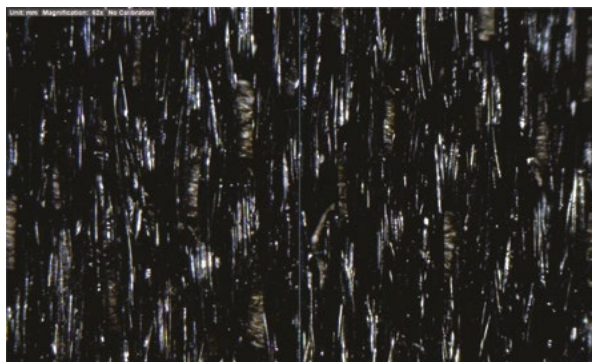

8 Detalj koji prikazuje mjesto na haljetku inv. broja 630:SLT;623 na kojem su osnovne nit gotovo potpuno propale, te su otkrivene niti potke (snimka: V. Ribarović, 2022.)
Detail showing the part of the short jacket, inv. no. 630:SLT;623, where warp threads have almost completely degraded, and weft threads can still be observed (V. Ribarović, 2022)

9 Detalj veza u tkanju snimljen digitalnim mikroskopom na licu temeljne tkanine haljetka inv. broja 630:SLT;623 s manjim uvećanjem (snimka: V. Ribarović, 2023.)
Detail of the embroidery in the weaving recorded with a digital microscope on the face of the base fabric of the short jacket, inv. no. 630:SLT;623, with lower magnification (V. Ribarović, 2023)

10. Detalj veza u tkanju snimljen digitalnim mikroskopom na licu temeljne tkanine haljetka inv. broja 630:SLT;623 s većim uvećanjem (snimka: V. Ribarović, 2023.)
Detail of the embroidery in the weaving recorded with a digital microscope on the face of the base fabric of the short jacket, inv. no. 630:SLT;623, with higher magnification (V. Ribarović, 2023)

onoga što se može vidjeti s onim što je o predmetima zabilježeno, uočen je obrazac korištenja pojedinih termina u dokumentaciji. Potom su se, uz pomoć relevantne stručne literature dostupne na hrvatskom jeziku i rječnika hrvatskog jezika, ali poglavito se oslanjajući na rječnike stranih jezika dostupne na mrežnoj stranici CIETA-e, zatečenim terminima pokušali pribrojiti i stručni termini koji bi danas ipak bili primjereniji. Proces pronalaženja primjerenih stručnih termina i njihovih opisa ukazao je na potrebu za cjelovitim prikazom podrijetla, naziva i opisa svih tkanina na hrvatskom jeziku. Izrada takvog rječnika sigurno bi bila korisna svim stručnjacima koji se bave proučavanjem, čuvanjem i/ili restauracijom povijesnih tekstila.

Terminima *raž* (*fini atlas*), *operani raž* (*svileni damast*) i *operani velud* (*damast proširan veludom*) pridruženi su stručni termini *atlas*, *damast* i uzorkovani *baršun*, *satenu* stručni termin *atlas*, *veluru* i *veludu* stručni termin

jednostavni ili neuzorkovani *baršun*. Osim pridruživanja prikladnijih stručnih termina, objašnjeno je i u kojem kontekstu su korišteni termini *broširanje* i *damasciranje*, i zašto su sa stajališta stručne terminologije pogrešno upotrebljavani. Primijećeno je da su korišteni nazivi koji potječu iz stranih jezika, i to najviše talijanskog (kao npr. *raž*), i francuskog (kao npr. *velur*, *velud*) u lokalnom govoru i njemačkog u standardnom jeziku (kao npr. *atlas*, *damast*). Nazivi *atlas* i *damast* iz njemačkog jezika do danas su se zadržali u hrvatskom standardnom jeziku, ali i u stručnom jeziku, no kod njihovog pojmovnog objašnjenja treba biti pažljiv. Nazivu *atlas* koji se danas koristi i u standardnom i u stručnom jeziku odgovara pojmovno objašnjenje dostupno u rječniku hrvatskog jezika, dok nazivu *damast* odgovara objašnjenje iz CIETA-inih rječnika. Umjesto *veluda* za tkaninu s vlaskom preuzet je naziv *baršun* iz mađarskog jezika i koristi se u standardnom i stručnom jeziku s odgovarajućim pojmovnim

objašnjenjem dostupnim u CIETA-inim rječnicima i u stručnoj literaturi na hrvatskom jeziku. Na području grada Splita u lokalnom je govoru najočitiji utjecaj talijanskog i u manjoj mjeri francuskog jezika, dok su na standardni jezik, barem u slučaju nazivlja ovdje spornih tkanina, više utjecali njemački i mađarski jezik.

Cilj ovog rada je ukazati na važnost korištenja uniformnih stručnih naziva u muzejskoj dokumentaciji kao i na potrebu za angažmanom svih stručnih djelatnika unutar muzeja pri njezinu stvaranju. U slučaju Etnografskog muzeja Split zadovoljavajuće rješenje ovog problema postiglo bi se dodavanjem stručnih naziva zatečenim nazivima u dokumentaciji. Na taj bi se način ispoštovala etnološka metodologija koja se u nazivlju oslanja uglavnom na kazivanja ljudi s područja, ali i iz vremena iz kojeg potječu predmeti, dok bi se istovremeno predmetima povećala čitljivost. Dopuna postojećih izraza korištenih

pri stručnoj obradi muzejske građe predloženim stručnim terminima i posljedično upotreba u današnjem kontekstu stručne, jasne i ujednačene terminologije, omogućila bi veću preciznost, jednostavnije pretraživanje i snalaženje u muzejskoj dokumentaciji, odnosno odgovarajućoj računalnoj bazi podataka. Dodavanjem novih, stručnih termina starim izrazima ne bi se umanjila njihova vrijednost, koja je u kontekstu etnološke struke neosporiva, već bi im se pridodala nova kvaliteta. Termini korišteni u dokumentaciji, premda su danas nejasni ili dvojbeni, neodvojivi su od samih predmeta i vrijedni su zaštite unatoč tome što su teško razumljivi izvan muzejskih krugova i etnološkog konteksta. Korištenje ujednačene i stručne terminologije pri izradi muzejske dokumentacije, primarne ili sekundarne, učinilo bi je danas i u budućnosti jasnom i nedvosmislenom, što bi doprinijelo i boljem razumijevanju samih predmeta. ■

Literatura

BANIĆ SILVIJA, Damast i vez iz druge polovine 15. stoljeća na misnom ornatu u Franjevačkom samostanu u Hvaru, *Ars adriatica*, 1 (2011.), 117–132.

BUDICIN MARTA, LUCIĆ VUJIČIĆ SANDRA, Renesansna misnica od zlatnog baršuna iz hvarske katedrale, *Portal*, 10 (2019.), 71–96.

BUDICIN MARTA, REGOVIĆ BRANKA, ZUPČIĆ MARIJA, Tekstilni predmeti iz Gradskog muzeja Varaždin restaurirani na odjelu za tekstil, papir i kožu Hrvatskog restauratorskog zavoda, *Radovi zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 30 (2019.), 283–309

CIETA, *Vocabulary of Technical Terms: Fabrics*, CIETA, Lyon, 2021.

CIETA, *Vocabulario Tecnico: Tessuti*, CIETA, Lyon, 2019.

ČUNKO RUŽICA, PEZELJ EMIRA, *Tekstilni materijali*, Čakovec, 2002.

EASTOP DINAH, TIMAR-BALAZSY AGNES, *Chemical Principles of Textile Conservation*, London, 1998.

JEMO DANIJELA, *Osnove konzerviranja-restauriranja tekstila*, Dubrovnik, 2020.

JEMO DANIJELA, KODRIČ KESOVIA MATEO MIGUEL, Konstrukcijska analiza veza u tkanju tekstilnih materijala u dijagnostičkom istraživanju umjetničkih predmeta, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 36 (2012.), 163–172

KOVAČEVIĆ, STANA, *Ručno tkanje*, Zagreb, 2003.

VIDOVIĆ-BEGONJA, ILDA, *Narodna nošnja Splita: Priručnik za rekonstrukciju nošnje*, Zagreb, 1988.

VRTULEK MAJA, Kazula: provedeni konzervatorsko-restauratorski radovi na kazuli iz stalnog postava zbirke sakralne umjetnosti u Ludbregu, *Podravski zbornik*, 30 (2004.), 65–70

Izvori i mrežni izvori

Etnografski muzej Split, muzejska dokumentacija: inventarne knjige, inventarne kartice i računalna baza podataka za inventarizaciju zbirke M++.

Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje), Leksikografski zavod Miroslava Krležice <https://www.enciklopedija.hr/> (7.7.2023.)

Hrvatski jezični portal <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (7.7.2023.)

Popis kratica

CIETA Centre International d'Etude des Textiles Anciens

Summary

Vana Ribarović

OLD AND NEW TERMINOLOGY DESCRIBING FABRICS OF THE WOMEN'S TRADITIONAL DRESS OF SPLIT

The purpose of this paper is to explain the terminology found in museum records describe base fabrics used for various items of the women's traditional dress of Split, and to try to find more adequate technical terms to supplement the records. The terminology is primarily based on the local language of the area and period, as well as the standard language used at that time. A standard practice before conservation and restoration is to review museum records for information on the items in question. This was also the case with the following three items: two short jackets and one bow, from the *Collection of Adriatic Costumes* of the women's folk costumes of Split. Use of vague terminology in describing the base fabrics used to make the items was observed in the records. The terms that were used were quite confusing, since they consist mainly of loanwords that are no longer in use, and technical terms, which, after a detailed visual inspection of the subject, were found to have been used in an inadequate way. First, technical terms that were more adequate were added to the questionable terminology used to describe the fabrics for the three above-mentioned items, while building on the technical terminology prescribed by the international organization *Centre International d'Etude des Textiles Anciens* (C.I.E.T.A.), and on relevant Croatian technical literature and dictio-

naries of the Croatian language. It was decided to check whether the problem with terminology was also present in the records of other items in the same collection. The research sample consisted of records for 36 items. The use of the same or similar terminology was confirmed in all of them, and all terms that were used were catalogued. The sample was then narrowed down to include only the base fabrics of 15 items, which were examined more carefully and compared with the terminology that was used, and for which, in reference to technical dictionaries and literature, appropriate technical terms were determined. Finally, it was concluded that the value of the terminology that was originally used is indisputable, due to its ethnological context, but that it was necessary to supplement it with appropriate technical terms in order to facilitate the understanding not only of the records, but also of the items themselves, and to optimize the searching and categorizing of items within the museum's databases, used by many museums to manage their records.

KEYWORDS: museum records, localisms, Standard Croatian language, fabric nomenclature, women's traditional costume of Split, atlas, damask, velvet, plain velvet, patterned velvet